

5.3.2010

Dnro 2949/4/08

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Jussi Pajuoja

Esittelijä: Oikeusasiamiehensihteeri Mikko Eteläpää

POLIISIVANKILASSA EI SAA PITÄÄ ALASTOMANA

1 KANTELU

A arvosteli 12.9.2008 oikeusasiamiehelle osoittamassaan kirjeessään - - - poliisilaitoksen poliisi-
miesten ja vartijoiden toimintaa kiinniottonsa aikana 1.4.2008–2.4.2008 - - - poliisilaitoksen poliisi-
vankilassa.

Kantelusta ja A:n kiinniottamisesta laaditusta ns. KIP-lomakkeesta ilmeni seuraavaa.

A oli otettu kiinni 1.4.2008 klo 15.30 epäiltynä törkeästä rattijuopumuksesta ja terveyskeskuksessa
tehdyn verikokeen jälkeen hänet tuotiin - - - kihlakunnan poliisilaitokselle.

Ollessaan sellissä A teki puolenyön aikaan paidastaan hirttosilmukan, jonka hän kiinnitti sellin tuule-
tusaukkoon. Tämän johdosta A riisutettiin alasti ja hän sai käytettäväkseen peiton 25 minuuttia tapah-
tuman jälkeen. A kertoo pyytäneensä päästä välittömästi psykiatrian poliklinikalle, mutta pyyntöön ei
suostuttu.

Pyysin sisäasiainministeriön poliisiosastolta selvitystä ja lausuntoa.

2 SELVITYS

- - - poliisivankilan vartija B ja ylikonstaapeli C antoivat selvityksensä. - - - kihlakunnan poliisilaitos, - -
- lääninhallituksen poliisiosasto ja sisäasiainministeriön poliisiosasto antoivat lausuntonsa. Käytettä-
vissäni on lisäksi ollut A:n kiinniottamisesta laadittu KIP -lomake, A:n epäilystä törkeästä rattijuopu-
muksesta laadittu tutkintailmoitus, A:n em. tapahtumia koskevan tutkintapyynnön johdosta laadittu
tutkintailmoitus sekä syyttäjän asiassa tekemä esitutkintapäätös, jonka mukaan A:n kohtelussa ei ole
syytä epäillä rikosta.

3 RATKAISU

3.1 Saadut selvitykset

Vartija B:n selvityksestä ilmenee, että hänen työvuoronsa alkoi 1.4.2008 klo 19. Vuoronsa aluksi B
kävi tarkastamassa säilytystiloissa olevat henkilöt eikä hän tuossa vaiheessa havainnut mitään poik-
keavaa. Myöhemmin A muuttui levottomaksi, hän potki oveen ja huusi. B katsoi parhaaksi hälyttää

ambulanssin tarkastamaan A:n terveystilanteen. Selvityksen liitteenä olevien asiakirjojen mukaan ambulanssi saapui paikalle klo 19.17. A:n mukaan ambulanssin miehistö konsultoi lääkäriä, joka antoi ohjeet lääkkeiden antamisesta. A:lle annettiin lääkkeet näiden ohjeiden mukaisesti.

Myöhemmin yöllä A:n käytös muuttui B:n mukaan aggressiiviseksi ja hän kertoi aikovansa vahingoittaa itseään. Keskustelun jälkeen A rauhoittui ja kertoi käyvänsä nukkumaan. Myöhemmällä tarkastuskäynnillä B havaitsi A:n istuvan sängyllä ja osoitti B:lle tuuletusaukkoon kiinnittämänsä vaatteistaan tekemäänsä hirttosilmukkaa. B keskusteli asiasta A:n kanssa ja A ilmoitti aikovansa vahingoittaa itseään. A:n aikomuksen johdosta B otti yhteyttä kenttäjohtajana toimineeseen ylikonstaapeli C:hen. Yhdessä C ja B päättivät ottaa A:lta vaatteet pois säilytystilasta, ettei tämän itsensä vahingoittamisyritys onnistuisi. A sai peiton, rauhoittui ja kävi nukkumaan.

A:n KIP-tulosten liitteenä on käsin kirjoitettu seloste tapahtumista. sen mukaan A:lle tilattiin sairaankuljetus aamulla klo 7.20, "kun insuliini kynä oli tyhjä eikä voitu antaa sitä hänelle. Sairaankuljetus kuljettaa A:n ensiapuun poliisipartion avustamana."

Ylikonstaapeli C:n mukaan A:n käyttäytyminen yöllä oli sellaista, että A:lta piti ottaa vaatteet pois, jottei hän pääse vahingoittamaan itseään. A:lle annettiin peitto.

- - - *kihlakunnan poliisilaitoksen* lausunnon antaneen apulaispoliisipäällikkö D:n mukaan A:n riisuttaminen oli perusteltua tämän itsetuhoisen käyttäytymisen vuoksi. Tilanteessa myös alusvaatetuksen poisottaminen on ollut perusteltua, koska niistä voi saada aikaan kaulan ympärille kuristavansolmun.

- - - *lääninhallituksen poliisiosasto* katsoo, että tilanteen kärjistyttyä yöllä olisi ollut mahdollista ottaa uudestaan yhteyttä lääkäriin. Kokonaisuutena lääninhallituksen poliisiosasto ei katso olevan aihetta kyseenalaistaa vartiointihenkilöstön yöllä tekemää tilannearviota ja siihen liittyviä toimenpiteitä.

Sisäasiainministeriön poliisiosaston mukaan tilanteessa on ollut hyväksyttävä peruste A:n omien vaatteiden poisottamiselle. Poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain (putkalaki) 3 luvun 2 §:n mukaan vapautensa menettänyt saa käyttää omia vaatteitaan, jollei siitä aiheudu muun muassa vaaraa vapautensa menettäneen terveydelle. A:n omien vaatteiden käyttö olisi ollut omiaan aiheuttamaan vaaraa hänen terveydelleen.

Koska mainitun pykälän 2 momentissa säädetään, että vapautensa menettäneelle, joka ei käytä omia vaatteitaan, on annettava soveltuva vaatetus säilytystilassa käytettäväksi, vapautensa menettänyt ei voida poliisiosaston mukaan jättää ilman vaatetusta. Poliisiosaston mukaan myös ihmisarvoa kunnioittavaan kohteluun sisältyy oikeus pitää päällään soveltuvaa vaatetusta. Näin ollen poliisiosasto katsoo, että kantelijalle olisi ensisijaisesti tullut antaa soveltuva vaatetus säilytystilassa käytettäväksi ja tarvittaessa käyttää lain 11 luvussa säädettyjä soveltuvia turvaamistoimenpiteitä.

Poliisiosasto katsoo lausunnossaan, että tarkkailun intensiteetin lisääminen yksin poista itsensä vahingoittamisen riskiä. Perusteellinen itsensä vahingoittamisen estäminen edellyttäisi lain 11 luvussa säädettyjen soveltuvien turvaamistoimenpiteiden käyttöä.

3.2

Sovellettavat säännökset

Perustuslain 7 §:n 1 momentin mukaan jokaiselle on oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. Pykälän 2 momentin mukaan ketään ei saa tuomita kuolemaan.

lemaan, kiduttaa eikä muutoinkaan kohdella ihmisarvoa loukkaavasti.

Putkalain 1 luvun 3 §:n mukaan vapautensa menettäneiden oikeuksia ei saa tämän lain säännösten nojalla rajoittaa enempää kuin vapauteen kohdistuvan toimenpiteen tarkoitus, säilytysvarmuus, säilytystilan järjestyksen säilyminen sekä vapautensa menettäneiden ja muiden henkilöiden turvallisuus välttämättä vaativat. Luvun 4 §:n 1 momentin mukaan vapautensa menettäneitä on kohdeltava oikeudenmukaisesti ja heidän ihmisarvoaan kunnioittaen.

Putkalain 3 luvun 2 §:n 1 momentin mukaan vapautensa menettänyt saa käyttää omia vaatteitaan, jollei siitä aiheudu vaaraa vapauteen kohdistuvan toimenpiteen tarkoitukselle, säilytystilan järjestykselle tai vapautensa menettäneiden terveydelle. Vapautensa menettänyt vastaa käytössään olevien omien vaatteidensa huollosta. Poliisin on järjestettävä vapautensa menettäneelle, jonka vapauden menetys on kestänyt yhtäjaksoisesti yli neljä vuorokautta, tilaisuus hänen omien vaatteidensa pesemiseen tai pesettämiseen säilytystilassa taikka, jollei peseminen tai pesettäminen säilytystilassa ole mahdollista, vapautensa menettäneiden kustannuksella poliisin välityksellä säilytystilan ulkopuolella. Pykälän 2 momentin mukaan vapautensa menettäneelle, joka ei käytä omia vaatteitaan, on annettava soveltuva vaatetus säilytystilassa käytettäväksi sekä tuomioistuimessa käyntiä tai muuta säilytystilasta poistumista varten.

Putkalain 5 luvun 1 §:n 1 momentin mukaan vapautensa menettäneellä on oikeus hänen lääketieteellisten tarpeidensa mukaiseen terveyden- ja sairaanhoitoon. Luvun 2 §:n mukaan, jos sairasta tai vammautunutta vapautensa menettänyttä ei voida asianmukaisesti hoitaa tai tutkia säilytystilassa, hänet on lähetettävä tarpeellisen valvonnan alaisena tilapäisesti säilytystilan ulkopuolelle hoitoon tai tutkimukseen.

Putkalain 11 luvun 1 momentin mukaan turvaamistoimenpiteitä ovat yhteydenpidon rajoittaminen, sitominen, tarkkailu ja eristämistarkkailu sen mukaan kuin tässä luvussa säädetään. Pykälän 2 momentin mukaan turvaamistoimenpiteiden sijasta on pyrittävä käyttämään ensisijaisesti muita kuin vapautta rajoittavia keinoja vapautensa menettäneiden rauhoittamiseksi taikka rikoksen tai vaaraa aiheuttavan tapahtuman estämiseksi.

3.3

Kannanotto

Vaatteitta pitäminen

Putkalain 1 luvun 3 §:n mukaan vapautensa menettäneiden oikeuksia ei saa rajoittaa enempää kuin muun muassa vapautensa menettäneiden turvallisuus välttämättä vaatii. Lakia koskevassa hallituksen esityksessä (HE 90/2005 vp) korostettiin erityisesti huomion kiinnittämistä säilytyksen turvallisuuteen. Eduskunnan perustuslakivaliokunta totesi hallituksen esityksestä antamassaan lausunnossaan (PeVL 21/2006 vp) säännöksellä korostettavan rajoitustoimenpiteiden laki- ja tarkoitussidonnaisuutta. Oikeussuhtaisuusvaatimuksen ja asiaa koskevan lainsäädännön johdonmukaisen kirjoitustavan näkökulmasta valiokunta katsoi olevan syytä täydentää säännöstä edellytyksellä rajoitusten välttämättömyydestä.

Viime kädessä on kysymys viranomaisten velvollisuudesta aktiivisesti turvata perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista, tässä tapauksessa oikeutta elämään ja henkilökohtaiseen turvallisuuteen. Toisaalta oikeuksien rajoittamisen on oltava oikeassa suhteessa tavoiteltuun päämäärään ja rajoitustenvälttämättömyysvaatimuksesta seuraa, että tavoitteeseen on pyrittävä sellaisella keinolla, joka rajoittaa säilytettävien oikeuksia, muun muassa oikeutta ihmisarvoiseen kohteluun, mahdollisimman vähän.

Voin yhtyä sisäasiainministeriön poliisiosaston lausunnossaan esittämään, että ihmisarvoa kunnioittavaan kohteluun sisältyy oikeus pitää päällään soveltuvaa vaatetusta. Jo putkalain 3 luvun 2 §:n sanamuoto sisältää sen, että säilytettävää ei voida jättää ilman vaatetusta.

Sekä poliisilaitoksen että lääninhallituksen selvityksissä on vedottu siihen, että kaikkien vaatteiden pois ottaminen A:lta on ollut välttämätöntä, jottei hän pääse vahingoittamaan itseään. Apulaispoliisipäällikkö D:n mukaan myös alusvaatetuksen poisottaminen on ollut perusteltua, koska niistäkin voi tehdä kaulan ympärille kuristavan solmun.

Vaikka putkalain 3 luvun 2 § velvoittaakin antamaan säilytettävälle soveltuva vaatetuksen, jos hän ei voi käyttää omia vaatteitaan, minulla ei käytössäni olevien selvitysten perusteella ole mahdollisuutta arvioida, olisiko poliisilaitoksella ollut tapahtuma-aikana A:lle annettavissa sellaista "soveltuvaa" vaatetusta, joka ei olisi aiheuttanut turvallisuusriskiä. Putkalain 11 luvun soveltamisessa – johon sisäasiainministeriön poliisiosaston lausunnossa on viitattu – taas on otettava huomioon se, että siinä tarkoitettujen toimenpiteiden sijasta on pyrittävä käyttämään ensisijaisesti muita kuin vapautta rajoittavia keinoja. Turvaamistoimenpiteet eivät siten voi olla ensisijaisia keinoja säilytettävän turvallisuuden takaamiseksi. Myös putkalain 1 luvun 3 §:ssä säädetty edellytys rajoitusten välttämättömyyteen velvoittaa pohtimaan mahdollisimman lieviä keinoja tavoitteiden turvaamiseksi.

Edellä olevan johdosta herää kysymys, olisiko tilanteessa ollut tehtävissä toimenpiteitä, jotka eivät olisi vaarantaneet A:n turvallisuutta, mutta olisivat voineet estää ihmisarvon vastaista kohtelua.

Jälkikäteisarviointi toimenpiteiden oikeasuhtaisuudesta tehtävään nähden on aina jossakin määrin tulkinnanvaraista, koska säännökset antavat soveltajalleen harkinnanvaraa ja on mahdotonta täydellä varmuudella arvioida, kuinka A olisi käyttäytynyt, mikäli olisi valittu jokin muu menettelytapa. Valittua toimintatapaa on arvioitava sen perusteella, mitä havaintoja virkamiehet tekivät tapahtumahetkellä ja millaisiin ratkaisuihin päädyttiin havaintojen perusteella ja mitä vaihtoehtoja tehdyille ratkaisuille tapahtumahetkellä oli olemassa.

Laillisuusvalvontakäytäntö

Laillisuusvalvontakäytännössä nyt käsillä olevan kaltaisia tilanteita on tullut esille psykiatrista sairaanhoitoa ja vankeinhoitoa koskevissa tapauksissa.

Eristämisen käyttöä psykiatrisessa sairaalahoidossa koskevassa päätöksessä (1893/2/97) apulaisoikeusasiamies totesi ihmisarvoiseen kohteluun ja laadultaan hyvään terveyden- ja sairaanhoitoon kuuluvan myös, että potilas eristetään riittävästi ja inhimillisesti vaatetettuna. Silloisen hallitusmuodon sekä potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain säännökset huomioon ottaen ei eräissä sairaaloissa ilmi tullutta käytäntöä eristää potilaita alastomina voitu pitää ihmisarvon mukaisena kohteluna eikä laadultaan hyvänä sairaanhoitona. Apulaisoikeusasiamies arvioi, ettei äärimmäisen itsetuhoisellekin henkilölle turvallisten suojavaatteiden hankkiminen liene mahdotonta.

Vuonna 2009 oikeusasiamies totesi kahden sairaalan tarkastuksilla (1332/3/09 ja 3339/3/09), että käytäntöjä, joissa potilas eristettiin pääsääntöisesti alusvaatteissaan tai pyjamassaan, ei voitu pitää mielenterveyslain mukaisena (mielenterveyslain 22 e §:n 2 momentin mukaan eristetylle potilaalle on annettava soveltuva vaatetus). Oikeusasiamiehen mukaan potilaalle on annettava soveltuva, tavanomaista vaatetusta vastaava vaatetus, jolle yksittäistapauksessa ole tarvetta käyttää muuta vaatetusta, esimerkiksi potilaan itsetuhoisuuden vuoksi.

Vankilassa tapahtunutta vangin oman turvallisuuden vuoksi eristysseleihin sijoittamista koskevassa päätöksessään (3541/4/07) apulaisoikeusasiamies korosti, että itsetuhoisen vangin eristämisen yhteydessä tulisi mahdollisuuksien mukaan pyrkiä minimoimaan toimenpiteen nöyryyttävyyttä esimerkiksi antamalla vangille itsensä verhoamiseksi ns. turvapeitto tai muu sellainen vaatekappale, jota ei voi käyttää itsetuhoiseen toimintaan.

Lisäksi on huomioitava, että kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen estämiseksi toimiva eurooppalainen komitea (CPT) totesi Kreikkaan vuonna 2005 kohdistuneesta tarkastuksesta laatimassaan raportissa, että vankilan psykiatrisessa sairaalassa tapahtunut itsemurhan estäminen riisumalla ja jättämällä alastomana eristystilaan ei ole välttämätöntä ja tällainen menettely on lopetettava. Erityisiä tilanteeseen sopivia vaatteita on oltava käytettävissä.

Arviointi

Kokonaisuutena arvioiden ja ottaen huomioon sen, mitä edellä selostetuista aiemmista ratkaisuista käy ilmi, katson, että poliisin säilytystiloissa tulee tämänkaltaisia tilanteita varten olla olemassa sellainen vaatetus, jota ei voi käyttää itsetuhotarkoitukseen. Vaatetuksen ohella voidaan käyttää ns. turvapeittoa tai muuta vastaavaa, jolla säilytettävä voi verhota itsensä. Perustuslain vaatimus ihmisarvoisesta kohtelusta ja putkalain vaatimus soveltuvan vaatetuksen antamisesta säilytettävälle, joka ei käytä omia vaatteitaan, eivät mielestäni mahdollista tilannetta, jossa säilytettävä joutuu olemaan säilytystilassa alastomana.

4

TOIMENPITEET

Sisäasiainministeriön poliisiosaston lausunnossa todettiin, että vapautensa menettänyttä ei voida jättää ilman vaatetusta. Käsitykseni mukaan poliisin ylijohdon tulkinta putkalaista on oikea. Poliisivankilassa henkilöä ei voida säilyttää ilman vaatteita. Sen sijaan - - - lääninhallituksen poliisiosasto ja - - - kihlakunnan poliisilaitos pitivät kaikkien vaatteiden poisottamista perusteltuna.

Tämän vuoksi olen ottanut vartija B:n ja ylikonstaapeli C:n menettelyn moitittavuuden arvioinnissa ja toimenpidettä harkittaessa huomioon myös sen, että heidän lähimmillä esimiehillään kuin poliisin lääninjohdolla näkyy olevan joko täysin yhtenevä tai ainakin keskeisiltä osin hyvin pitkälle samanlainen tulkinta putkalain 3 luvun 2 §:stä kuin se, millä tavoin B ja C tilanteessa menettelivät. Käytössä olevan selvityksen perusteella näyttää siltä, että poliisilaitoksella ei tuolloin edes ollut annettavissa lain tarkoittamaa soveltuvaa vaatetusta. B:n ja C:n osalta asia ei anna aiheutta muihin toimenpiteisiin kuin että lähetän tämän päätökseni heille saattaakseni tiedoksi sen, mitä olen edellä lausunut ihmisarvoisesta kohtelusta.

Kiinnitän poliisin ylijohdon huomiota kuitenkin siihen, että poliisiorganisaatiossa putkalain tulkinta näyttää olevan edellä kuvatulla tavalla epäselvä. Asianmukaiseen toimintatapaan tulisi vastaisessa ohjeistuksessa ja koulutuksessa kiinnittää erityistä huomiota sekä toiminnanohjauksessa pitää huolta siitä, että poliisilaitoksilla olisi tällaisia tilanteita varten soveltuva vaatetus ja varustus. Tämä on luonnollisesti myös kunkin poliisilaitoksen johdon vastuulla oman yksikkönsä osalta.

Tässä tarkoituksessa lähetän päätökseni tiedoksi - - - poliisilaitokselle sekä Poliisihallitukselle.